

ΜΕΤΑΛΛΙΝΑ ΜΑΓΙΚΑ ΕΙΚΟΝΙΔΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΝΗΣ

Εἰς τὸ Βυζαντινὸν Μουσεῖον Ἀθηνῶν ὑπάρχει μεταλλινὸν εἰκονίδιον (ἀριθμὸς 543, διαστάσεις 0,20 × 0,15 μ.), ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εἰκονίζονται εἰς ἀβαθεῖς ἀνάγλυφον ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καὶ ἡ ἅγια Ἑλένη ὄρθιοι, κρατοῦντες ἐν τῷ μέσῳ μέγαν σταυρόν. Ἐκατέρωθεν τούτων δεξιὰ μὲν εἰκονίζεται ὁ ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου, ἀριστερὰ δὲ ὁ τριέλικτος ὄφις, ἀμφοτέρα γνωστὰ μνημεῖα κοσμοῦντα τὸν Ἰππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἀνωθεν τῆς ὅλης παραστάσεως, εἰς τρεῖς στίχους, ἐγγράκτος ἐπιγραφῆ μὴ δυναμένη νὰ ἀναγνωσθῆ (βλ. εἰκ.).

Παρόμοιαι πλάκες, μὲ ἐλαχίστας παραλλαγάς, εὑρίσκονται εἰς πολλὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς καὶ εἰς παλαιοπωλεῖα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὑπὸ νεωτέρων ἐρευνητῶν οὐδαμοῦ ἀναφέρονται τοιαῦτα πλάκες. Μόνος ὁ Strzygowski σημειοῖ ὁμοίαν πλάκα ἀποκειμένην εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Καίρου, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ὡς κίβδηλον¹. Ἀλλαχοῦ πάλιν ἀναφέρει ἐτέρας δύο ὁμοίας πλάκας ἐξ ἰδιωτικῶν συλλογῶν, διαμαρτύρεται δὲ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ τῆς ἐμπορίας πλαστῶν ἀρχαίων ἀντικειμένων. Ἀπορεῖ πῶς εἶναι δυνατόν γινῶσθαι τῆς βυζαντινῆς τέχνης νὰ ἐξαπατῶνται καὶ νὰ ἀγοράζουσιν τοιαῦτα κατασκευάσματα².

Ὁ Strzygowski δικαίως ὑποστηρίζει τὸ κίβδηλον τῶν πλακῶν αὐτῶν. Ἡ κατασκευὴ τῶν εἶναι χονδροειδής. Ὁ τεχνίτης προσπαθεῖ νὰ ἀντιγράψῃ — διατηρῶν κατὰ τὸ δυνατόν τὴν ἀρχαιοπρεπῆ ἐμφάνισιν — ἐν πρώτον, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπει σύμβολα. Οὐδὲν παραλείπει ἐκ τῶν εἰκονιζομένων στοιχείων, διότι ὅλα ὁμοῦ δίδουν ἀξίαν φυλακτηρίου εἰς τὴν πλάκα.

Ὡς φυλακτήριον δὲ μόνον, νομίζω, ὅτι εἶναι ἐνδιαφέρον νὰ ἐξετασθῆ τὸ εἰκονίδιον τοῦτο καὶ ὄχι ὡς ἀρχαιολογικὸν μνημεῖον ὄρισμένης ἐποχῆς. Ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν ἀνακατασκευὴν του ἐπὶ μακροῦς χρόνους — ἀφ' οὗ καὶ σήμερον ὁ μεταλλοτεχνίτης τῶν Ἰωαννίνων Ἀ. Χατζῆς κατασκευάζει παρεμφερῆ εἰκονίδια — ἀποδεικνύει, ὅτι ὑπῆρχε πίστις εἰς τὴν μαγικὴν δύναμιν τῆς εἰκονιζομένης παραστάσεως.

¹ Strzygowski, *Koptische Kunst*, 320, ἀριθμὸς 7181.

² Strzygowski, *Byzantinische Denkmäler*, I, 118, σημ. 5.

Τὸ τιθέμενον ἐπομένως πρόβλημα εἶναι : α) ποίας δοξασίας ἀντιπροσωπεύουν εἰς τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν τὰ ἐπὶ τῆς πλακῆς εἰκονιζόμενα καὶ β) τί σημαίνει ὁ γριφος τῆς συγκεντρώσεως ὄλων αὐτῶν τῶν στοιχείων εἰς μίαν παράστασιν.

Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἐφημίζετο κατὰ τὸν Μεσαίωνα διὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταφερθέντων ἐκεῖ ἀρχαίων μνημείων διὰ τὰ κοσμή-

σουν τὴν πόλιν. Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ λαϊκὴ φαντασία ἀπέδωκε μυστικὰς καὶ μαντικὰς δυνάμεις εἰς πλείστα ἐκ τούτων. Ἦσαν τὰ λεγόμενα τελέσματα ¹.

Τὰ Πάτρια γράφουν ὅτι : «ἀπὸ πασῶν τῶν πόλεων Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἤκαστι διάφοροι στήλαι παρὰ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, αἱ καὶ ἐτέθησαν καὶ ἐστηλώθησαν, ἐν ᾧ οἱ διερχόμενοι ταῦτα καὶ πεπειραμένοι ἔχωσιν τὸ ἀλάθητον τῶν ἐσχάτων» ².

Ἐν ἐκ τῶν ἀρχαίων μνημείων, τὰ ὁποῖα ἐκόσμουσαν τὸν Ἱππόδρομον, ἦτο ὁ χαλκοῦς τριέλικτος ὄφης, μεταφερθεὶς ἐκ Δελφῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κων-

¹ Ν. Πολίτου, Τελέσματα (Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, 1, 48) καὶ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμός, Α' II, 237.

² Th. Preger, Πάτρια Κωνσταντινουπόλεως, II, 189.

σταντίνου. Τὰ Πάτρια ἀναφέρουν ὡς μνημεῖον, τὸ ὁποῖον «*ἔστηλώσατο*» ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, ὁ μυθικός μάγος, καὶ τὸν δελφικὸν αὐτὸν τρίποδα: «*οἱ τρίποδες τῶν Δελφικῶν κακκάβων... γράφουσιν δι' ἣν αἰτίαν ἔστησαν καὶ τί σημαίνουσι*»¹. Εἰς τὸ μνημεῖον ἀπεδόθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἡ δύναμις νὰ ἐκδιώκῃ τοὺς ὄφεις, οἵτινες οὕτω δὲν ἐτόλμων πλέον νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν². Τὴν παράδοσιν ταύτην εὐρίσκομεν ἀνανεωμένην καὶ εἰς νεωτέρους χρόνους. Ἡ στήλη αὕτη, ἀναφέρει ἡ σχετικὴ παράδοσις³, εἰκονίζει δράκοντα μὲ τρεῖς κεφαλὰς. Χάρις εἰς αὐτὸν κατεστρέφοντο οἱ ὄφεις, οἱ σκορπιοὶ καὶ τὰ δηλητηριώδη ἔντομα τὰ εὐρισκόμενα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Ὅταν ὁ Σουλτὰν Ἀχμέτ ἔκτιξε τὸ τέμενος αὐτοῦ, ἐκτύπησε τὴν σιαγόνα τῆς κεφαλῆς τοῦ δράκοντος, τῆς ἐστραμμένης πρὸς δυσμάς. Ἐκτοτε ὄφεις ἀνεφάνησαν πρὸς τὴν Δύσιν καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Ἄν πάθουν τι αἱ κεφαλαὶ τοῦ δράκοντος οἱ ὄφεις θὰ καταστρέψουν τὴν Κωνσταντινούπολιν⁴.

Ὁ μέγας αἰγύπτιος μονόλιθος, ὁ ὀνομαζόμενος ὀβελίσκος τοῦ Θεοδοσίου, διότι, ὡς γνωστόν, ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος ὁ Α' ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ βάσεως εἰς τὸν Ἰππόδρομον τῷ 390 μ.Χ., ἦτο ἐπίσης τέλεσμα. Τὰ Πάτρια ἀναφέρουν «*τὰς ἱστορίας τοῦ μονολίθου*» ἢ τὸ «*μέγα ζώδιον*»⁵. Ἐπὶ Ἀναστασίου, γράφουν, ἐκλήθη ὁ φιλόσοφος Ἀσκληπιόδωρος νὰ ἀναγνώσῃ καὶ νὰ ἐξημενύσῃ τὰ ἐπ' αὐτοῦ γραφόμενα. Οὗτος ἔθεσε τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ προσώπου του καὶ εἶπεν: «*ἀγαθὸν μὴ φθάσαι τὰ τότε μέλλοντα γενέσθαι ὡς καὶ ἐμοὶ κέρδος ἦν τοῦ μὴ ἀναγνῶναι*»⁶.

Ὅπως γενικῶς τὰ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχαῖα ἀγάλματα ἢ οἱ κίονες ἐπιστεύετο ὅτι ὑπέκρυπτον τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, οὕτω καὶ αἱ ἐπὶ τούτων ἐπιγραφαὶ — πολλάκις λατινικαὶ — ἔθεωροῦντο αἰνιγματικαὶ εἰς νεωτέραν βυζαντινὴν ἐποχὴν. Ἀκριβῶς δὲ ἐπειδὴ αἱ ἐπιγραφαὶ αὗται δὲν ἦσαν πλέον καταληπταὶ ὑπὸ τοῦ κοινοῦ, διὰ τοῦτο ἀπεδίδοτο εἰς αὐτὰς ἐξαιρετικὴ δύναμις. Πάντοτε αἱ ἀκατάληπτοι ἐπιγραφαὶ ἔχουν κρυφὸν νόημα καὶ συναντῶνται συχνάκις εἰς φυλακτήρια. Δὲν πρέπει νὰ μεταβάλλεται ἡ πρωταρχικὴ

¹ Αὐτόθι, II, 191.

² Ν. Πολίτου, ἔνθ' ἄνωτ., I, 52.

³ J. Nicoláïdès-A. Carnoy, Folklore de Constantinople, 8.

⁴ Αἱ κεφαλαὶ τῶν ὄφεων κατεστράφησαν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸν 18ον αἰ., ἀλλ' ἡ παράδοσις ἀποδίδει τὴν ἀποκεφάλισιν αὐτὴν εἰς τὸν Μωάμεθ τὸν Β' καὶ μάλιστα ὑπάρχει μικρογραφία μὲ τὴν σκηνὴν εἰς χφ. τοῦ Σεραγίου. Ἐκτὸς ἂν αὕτη παριστᾷ τὴν ὡς ἄνω παράδοσιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς σιαγόνας. Πρβ. Φ. Κουκουλέ, ἔνθ' ἄνωτ., Γ', 22, πίν. Β'.

⁵ Th. Pregel, ἔνθ' ἄνωτ., II, 191.

⁶ Αὐτόθι, II, 194.

μορφή τῶν λέξεων διότι οὕτω θὰ ἐξηφανίζετο ἡ μαγικὴ τῶν δύνამις ¹.

Ἡ ἐπὶ τοῦ ἐξεταζομένου εἰκονιδίου ἐπιγραφή, ὅταν ἐτέθη διὰ πρώτην φορὰν ὡς συνοδευτικὴ τῆς παραστάσεως, φαίνεται ὅτι ἦτο λατινικὴ τις ἐπιγραφή. Αὕτη ἀντεγρᾶφη πλειστάκις ὑπὸ ἀνθρώπων, οἵτινες δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ τὴν ἀναγνώσουν, προσεπάθουν ἐν τούτοις νὰ μὴν ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὸ πρότυπον. Ἀντεγράφων ὅσα γράμματα ἠδύναντο ἀρχίζοντες ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ὅταν ἐτελείωνεν ἡ γραμμὴ ἤρχιζον ἄλλην, ἀδιάφορον ἂν ὁ πρῶτος στίχος δὲν εἶχε περιλάβει ὅλα τὰ γράμματα τοῦ ἀντιγραφομένου. Αὐτὸ φαίνεται σαφῶς ἂν παραβάλλῃ τις μερικὰς παρομοίας πλάκας. Οἱ χαρακτῆρες ὁμοιάζουν περισσότερο πρὸς λατινικούς, ἂν καὶ δύνатаί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι εἶναι μᾶλλον γραμματόσημα σημεῖα, καθότι πολλὰ τούτων εἰς οὐδὲν ἀλφάβητον ἀνήκουν. Ἡ ἀξία τῆς ἐπιγραφῆς μας ἔγκειται λοιπὸν ἀκριβῶς εἰς τὴν ἰδιότητά της νὰ μὴν ἀναγινώσκειται, ἄρα νὰ ἔχῃ μυστικὴν δύνάμιν ². Ἄς ὑποθέσωμεν π.χ. ὅτι ἦτο ὡς ἡ ἐπὶ τῆς ἀψίδος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐν Ρώμῃ, ἣτις ἄρχεται οὕτω: «IMP. CAES. FL. CONSTANTINO MAXIMO P. F. AVGVSTO S.P.Q.R.» κλπ. ἢ ἄλλη τις ³. Πῶς ἦτο δυνατόν, εἰς προχωρημένην βυζαντινὴν περίοδον, τὰ ἀρχικὰ αὐτὰ τῶν λατινικῶν λέξεων νὰ σημαίνουν ἄλλο παρὰ ἀπόκρυφα καὶ θαυμαστά, ὅταν μάλιστα ἀνεφέροντο εἰς τὸν Μ. Κωνσταντίνον; Διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὸν Μ. Κωνσταντίνον ἀπεδόθησαν ἐπιγραφαὶ μὲ μυστικὸν νόημα. Αἱ παραστάσεις Σύντομοι Χρονικαὶ ἀναφέρουν ὅτι ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος τοῦ κωνσταντινιανοῦ φόρου ὑπῆρχε: «Χαραγὴ βασιλικὴ Κωνσταντίνου, ἡ λεγομένη σωτηρικός» ⁴. Εἰς τὸν Σταυρὸν τοῦ Φιλαδελφίου πάλιν λέγεται ὅτι ὁ Μ. Κωνσταντίνος ἔγραψε «γράμματα ῥωμαῖα τὰ ἔσχατα σημαίνοντα» ⁵.

Εἰς νεωτέρους χρόνους ἀπεδόθη σημασία χρησιμοῦ εἰς ἐπιγραφὴν εὐρεθεῖσαν, κατὰ παράδοσιν, εἰς «κολώναν μαρμαριτικὴν... ἄλλοι δὲ λέγουν ὅτι ταῦτα τὰ γράμματα εὐρέθησαν σημειωμένα ἐν μαρμάρῳ τοῦ τάφου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐξήγησεν ταῦτα ὁ ἐν ἁγίοις πατριάρχης Σχολάριος» ⁶.

¹ J. Ebersolt, Mélanges d'histoire et d'archéologie byzantines, 112.

² Ἐδῶ νομίζω ἀναγκαῖον νὰ σημειώσω ὅτι ὅμοια γράμματα δὲν συνήντησα, μολονότι ἠρεύνησα πολλαχοῦ, παρὰ μόνον εἰς πλάκα ἐκ Pliska τῆς Βουλγαρίας, τὴν ὁποίαν ὁ ἐκδότης τῆς χαρακτηρίζει ὡς μὴ ἀναγινωσκομένην. Ἄλλὰ καὶ ὁ τύπος γενικῶς τῆς πλακὸς ἔχει πολλὰς ὁμοιότητας πρὸς τὴν ἰδικὴν μας (N. Fettich, Die Metalkunst der landnehmenden Ungarn, πίν. CIX καὶ Mavrodinov, Le trésor protobulgare de Nagyszentmiklós, εἰκ. 67, σελ. 110.

³ E. Diehl, Inscriptiones Latinæ Christianæ Veteres, I, 2 καὶ 3.

⁴ Th. Preger, ἐνθ' ἀνωτ., I, 57.

⁵ Αὐτόθι, II, 178.

⁶ Leo Allatii, De Georgiis diatriba, 404. Ἐπίσης PG, 80, 335. N. Βέη, Περὶ τοῦ ἱστορημένου χρησμολογίου τῆς κρατικῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βερολίνου

Αὕτη ἄρχεται ὡς ἐξῆς: *Τ. π-τ- τ. ιδι- η- βολ- τ- ιμλ- ο- κλιν- μαμ- μλ- δι- ν. τρps- γν- τ. πλολγ- τ- επιτφ- κρις- εοθ- βολς...*, ἡ δὲ ἐξήγησις αὐτῆς εἶναι: «*Τῇ πρώτῃ τῆς ἰνδίκτου ἢ βασιλεία τοῦ Ἰσαμήλ, ὁ καλούμενος Μωάμεθ, μέλλει διὰ τὴν τροπώση γένος τῶν Παλαιολόγων, τὴν ἐπιτάλοφον κρατήσει, ἔσωθεν βασιλεύσει...*».

Ἄνάγεται ἄρα εἰς πολὺν διαδεδομένην παράδοσιν ἢ σύνδεσις τῆς μορφῆς τοῦ πρώτου χριστιανοῦ βασιλέως πρὸς χρησιμολογικὰς ἐπιγραφὰς καὶ ἰδιαιτέρως σχετιζομένης πρὸς τὰς τύχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ἄς ἐξετάσωμεν τώρα τὴν ἐπὶ τοῦ εἰκονιδίου παράστασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἐλένης. Ζῶντος ἀκόμη τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐστήθη ἀνδριάς του κρατῶν σταυρὸν — ἂν πιστεύσωμεν τὸν Εὐσέβιον — καὶ τοῦτο ἦτο «*σωτήριο σημεῖον τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ τῆς καθόλου βασιλείας φυλακτῆριον*»¹. Μετὰ τὸν θάνατόν του οἱ πολῖται, πενθοῦντες, δὲν ἐξεδήλουν τὴν θλίβην των διὰ φωνῶν μόνον ἀλλ' «*εἰς ἔργα χωροῦντες, εἰκόνας ἀναθήμασιν οἶά περ ζῶντα καὶ τεθνηκότα αὐτὸν ἐτίμων*», ὡς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Εὐσέβιος².

Ἀργότερον πάλιν, καθ' ὅλον τὸν Μεσαίωνα, ἦτο πολὺν δημοφιλῆς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς ἡ ἀπεικόνισις τοῦ πρώτου χριστιανοῦ βασιλέως μετὰ τῆς μητρὸς του, κρατούντων ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸν. Εἰς τὴν παράστασιν αὐτὴν ἀπεδόθη ἐνωρὶς ὑπερφυσικὴ καὶ μαγικὴ δύναμις. Ἡ πίστις αὐτὴ διατηρεῖται καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη μετὰ τὰ κωνσταντινᾶτα³. Τὰ οὕτω καλούμενα βυζαντινὰ χρυσᾶ νομίσματα ἀνήκουν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Δούκα⁴, ἀλλ' ὁ λαὸς ἀνάγει αὐτὰ εἰς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον. Παρομοίαν μυστικὴν δύναμιν ἔχουν καὶ αἱ μεταξὺ τῶν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας προσφύγων σφζόμεναι νεώτεραι μικραὶ μαρμάρινοι πλάκες, αἱ φέρουσαι γλυπτὴν παράστασιν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τῆς Ἐλένης ἐν προτομῇ, πέριξ δὲ τὴν ἐπιγραφὴν: «*Ἰσαπόστολοι Βασιλεῖς τῶν Χριστιανῶν οἱ πρώτοι, Ἐλένη — Κωνσταντῖνος 337*».

Ὁ καθηγητὴς Φ. Κουκουλῆς ἀναφέρει χρυσοῦν φυλακτῆριον, ἀνῆκον πιθανὸν εἰς τὸν Ἀλέξιον Γ' Ἄγγελον Κομνηνὸν καὶ εἰκονίζον τὸν Μ. Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἁγίαν Ἐλένην μετὰ τοῦ σταυροῦ, τὸ ὁποῖον περιγράφεται εἰς χαριστήριο ἐγγράφον. Θὰ ἔχῃς τοῦτο, λέγει τὸ ἔγγραφον, «*οὐ μόνον*

(Byz. - Neugr. Jahrbüchern, XIII, 1936 - 1937, 19). J. Nicolaidès - H. Caronoy, Folklore de Constantinople, 47 καὶ ἄλλοθ' πολλάκις.

¹ Εὐσέβιος, De vita Constantini, I, 40.

² Αὐτόθι, IV, 69.

³ Ν. Πολίτου, Βιβλιοκρισία μελέτης Hasluck (Λαογραφία, 5, 662).

⁴ Ι. Ν. Σβορώνου, Βυζαντινὰ νομισματικὰ ζητήματα (Ἐφημ. Νομ. Ἀρχαιολ., II, 350).

φυλακτήριον τῆς ἀποτροπαίου φύσεως, ὡς και τὸ τροπαιοφόρον ὄπλον, τὸν σταυρόν, ἐντετυπωμένον ἔχον, ἀλλὰ γὰρ ἔστι τις ἀπόρητος δύναμις ἰδιόζουσα τῷ χρήματι τούτῳ οὐκ ἀπὸ τινος τέχνης μαγικῆς περιειργασμένη, ... ἀλλ' ἐκ τινος δυνάμεως θείας, ἐξ αὐτῶν τῶν χαλκοτύπων ὀργάνων, ἴσως, ἐμβεβλημένης»¹.

Ἡ παράστασις τοῦ σταυροῦ ὑπενθύμιζε εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς μᾶλλον τὸν ρόλον τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν οὗτος εἰς τὸν βίον τοῦ πρώτου χριστιανοῦ βασιλέως, ὅπως ὀρθῶς γράφει ὁ Α. Grabar², παρὰ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν εἰκονίζεται κρατούμενος ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου και τῆς μητρὸς του. Εἶναι ὄργανον τῆς νίκης τῶν βασιλέων κατὰ τῶν βαρβάρων και ἀπίστων, διὰ τοῦτο και παρίσταται γενικῶς εἰς βασιλικὰς εἰκόνας. Ὅσον διὰ τὴν ἀπεικόνισιν τῶν πρώτων χριστιανῶν βασιλέων, αὕτη ἦτο πάντοτε ἐπίκαιρος και εὐπρόσδεκτος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Τὰ Πάτρια ἀπαριθμοῦν μεγάλας στήλας ἢ εἰκόνας, με τὴν παράστασιν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου και τῆς ἁγίας 'Ελένης, κοσμοῦσας παλάτια, πλατείας ἢ κεντρικὰς θέσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πρῶτον, εἰς τὸν φόρον τοῦ Βοδὸς «σταυρὸς ἀργυροῦς κεχρυσωμένος ἐτυπώθη και Κωνσταντίνου και 'Ελένης εἰκόνες, ἀμφοτέρων αἱ χεῖρες τὸν σταυρὸν κατέχουσαι φασί τὸν Θεόδουλον»³.

Εἶτα εἰς τὸν Διήππιον ὁ βασιλεὺς Φωκάς «δύο κίονας διὰ ψηφίδων χρυσοῶν Κωνσταντίνου και 'Ελένης ἱστόρησεν»⁴.

Εἰς τὸν Αὐγουστέωνα πάλιν ἔχομεν στήλας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου⁵ και τῆς μητρὸς του⁶.

Ἐκτὸς αὐτῶν και ἄλλων ἄνευ ἐξαιρετικῆς σημασίας, ὑπῆρχον αἱ σπουδαιόταται στήλαι τῶν πρώτων χριστιανῶν βασιλέων, εἰς τὰς ὁποίας ἀπεδίδοντο μυστικαὶ δυνάμεις, καθ' ὅσον συνεδέοντο πρὸς ἱερὰ κειμήλια και πρὸς τὴν Τύχην τῆς πόλεως. Ἐξ αὐτῶν αἱ πρῶται εὐρίσκοντο εἰς τὸ Μίλιον, εἶδος θριαμβευτικῆς ἀψίδος⁷, ὅπου ὑπῆρχον πλεῖστα διακοσμητικὰ μνημεῖα συνδεόμενα πρὸς τὰς παλαιότερας παραδόσεις τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖ «εὐφημίσθη ὁ μέγας Κωνσταντίνος μετὰ τὸ νικῆσαι Ἀζώτιον ἐπειδὴ και Βύζας ἐκεῖσε εὐφημίσθη». Ἐκεῖ ἐπίσης ὑπῆρχε, «ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων», τέθριππον ἄρμα τοῦ Ἥλιου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτίθετο «στηλίδιον καινὸν παρὰ Κωνσταν-

¹ Φ. Κουκουλέ, Κωνσταντινάτα (Λαογραφία, 6, 218 - 219).

² Α. Grabar, L'empereur dans l'art byzantin, 37.

³ Th. Preger, ἔνθ' ἄνωτ., I, 54.

⁴ Αὐτόθι, II, 169.

⁵ Αὐτόθι, I, 65.

⁶ Αὐτόθι, II, 158.

⁷ Janin, Constantinople byzantine, 104.

τίνου κατασκευασθέν», εικονίζον την Τύχην τῆς πόλεως. Τοῦτο εἰσήγετο εἰς τὸν Ἱππόδρομον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν γενεθλίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως : «...εἰς τὸ στάμα εἰσῆει καὶ στεφανωθὲν ἐξῆει. Ἐτίθετο δὲ ἐν τῷ Σανάτῳ ἕως τῶν ἐπιόντων γενεθλίων τῆς πόλεως. Λίβι δὲ ἐπὶ κεφαλῆς σταυρὸν εἶχεν, ὃν ἐχάραξε Κωνσταντῖνος, Ἰουλιανὸς αὐτὸ βοθύνῳ κατέχωσεν»¹.

Τὴν Τύχην τῆς πόλεως εἰς τὸ Μίλιον εὐρίσκομεν μὲ διάφορον μορφήν εἰς ἄλλην παράγραφον τῶν Πατρῶν : «Ἐν τῇ καμάρα τοῦ Μιλίου στήλαι Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης εἰσὶν ἔνθα καὶ σταυρὸς ὁρᾶται πρὸς ἀνατολὰς βασταζόμενος ὑπ' αὐτῶν μέσον δὲ τοῦ σταυροῦ ἡ Τύχη τῆς πόλεως, κατήνιον κλειδωμένον καὶ ἐστοιχειωμένον, τοῦ ἅπαντος εἴδους ἀνελλιπῆ εἶναι καὶ νίκην πᾶσαν τῶν ἐθνῶν ἐπιφέρειν, τοῦ μηκέτι ἰσχύειν προσεγγίσει ἢ προσπαῦσαι ἐντὸς ἢ ἐπιφοιτῆσαι, ἀλλὰ πόρρω ἀπέχειν καὶ ὑπονοστεῖν ὡς ἠτιωμένους. Ἡ δὲ κλεῖς τοῦ κατηνίου κατεχώσθη εἰς τὰς βάσεις τῶν κίωνων»². Ἡ πληροφορία αὕτη τῶν Πατρῶν ἀνάγεται πολὺ πιθανὸν εἰς νεωτέρους χρόνους παρὰ ἡ προηγουμένη. Ἡ Τύχη τῆς πόλεως δὲν εἶναι πλέον «στηλίδιον», δηλ. μικρὸν ὁμοίωμα γυναικὸς παριστῶν τὴν πόλιν, ὡς ἀπεικονίζοντο γενικῶς αἱ πόλεις ἐπὶ νομισμάτων, ἀλλὰ κατάδεσμος, ἄλλυσις κεκλεισμένη διὰ κλειδὸς καὶ κρεμαμένη ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, τὸν ὁποῖον κρατοῦν στήλαι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου καὶ τῆς ἁγίας Ἑλένης. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ἔρευνητὰς³ ἐξ αὐτῆς τῆς παραστάσεως ἢ ἐκ τῆς ὁμοίας τῆς εὐρισκομένης ἐν τῷ Φόρῳ προήλθεν ἡ συνήθης εἰκὼν τῶν ἁγίων τούτων κρατούντων σταυρὸν τῆς βυζαντινῆς εἰκονογραφίας.

Εἰς τὸν Φόρον τοῦ Κωνσταντίνου ἴστατο ὁ πορφυροῦς κίον καὶ κάτωθεν τούτου ἐκρύπτοντο πολλὰ «σημειοφορικά»⁴, μεταξὺ τῶν ὁποίων τεμάχιον Τιμίου Εὐλόου⁵ καὶ τὸ Παλλάδιον τῆς πόλεως. Καὶ πάλιν βλέπομεν ἐδῶ τὴν Τύχην τῆς πόλεως «χαλκῆν μετὰ μοδίου»⁶. Ἐτέρα παράγραφος τῶν Πατρῶν ὡς καὶ ἄλλα κείμενα φέρουν τὴν ἐπὶ τοῦ πορφυροῦ κίονος στήλην τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ὡς Τύχην τῆς πόλεως : «Ἡ ἐν τῷ Φόρῳ τεθεῖσα στήλη πολλὰς ὑμνωδίας δεξαμένη εἰς Τύχην τῆς πόλεως προσεκυνήθη παρὰ πάντων, ὑψωθεῖσα ἐν τῷ κίονι, τοῦ ἱερέως μετὰ τῆς λιτῆς παρεστηκότος καὶ μετὰ κραυγῆς τὸ «κύριε ἐλέησον» βοῶντων ἑκατοντάκις»⁷. Καὶ ἡ Τύχη αὕτη ἀναφέρε-

¹ Th. Preger, ἔνθ' ἄνωτ., II, 172 - 173 καὶ I, 42.

² Th. Preger, ἔνθ' ἄνωτ., II, 166.

³ Strzygowski, Byzantinische Denkmäler, I, 118 καὶ A. Grabar, L'empereur dans l'art byzantin, 38.

⁴ Th. Preger, ἔνθ' ἄνωτ., II, 174.

⁵ Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, I, XVII, PG, 67, 120.

⁶ Th. Preger, ἔνθ' ἄνωτ., II, 205.

⁷ Αὐτόθι, II, 177.

ται ὡς εἰσερχομένη εἰς τὸν Ἱππόδρομον τὴν ἡμέραν τῶν γενεθλίων τῆς πόλεως. Εἰς τὸν Φόρον ὑπῆρχον πρὸς τούτοις καὶ στήλαι τῶν πρώτων χριστιανῶν βασιλέων: «*Ἐν τῇ ἀψίδι τῆς καμάρας τοῦ Φόρου ἴστανται δύο στήλαι Ἐλένης καὶ Κωνσταντίνου καὶ σταυρὸς μέσον αὐτῶν γράφων· εἰς ἄγιος, εἰς κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς· ἀμήν*»¹.

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω γίνεται φανερόν, ὅτι αἱ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ στήλαι, αἱ φέρουσαι τὸν Μ. Κωνσταντῖνον καὶ τὴν ἁγίαν Ἐλένην κρατοῦντας σταυρόν, ἴσταντο ὅπου καὶ τὰ ἱερώτερα κειμήλια τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αἱ τύχαι αὐτῆς.

Ἐξετάσαντες κεχωρισμένως ἐν ἕκαστον τῶν ἐπὶ τῆς πλακὸς εἰκονιζομένων στοιχείων, εὔρομεν ὅτι κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν πάντα ἐνεῖχον μυστικὴν, ἄρα μαγικὴν σημασίαν. Ἡ ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι ταῦτα συνεκεντρώθησαν τυχαίως ἐπὶ μιᾶς μεταλλίνης πλακὸς², τὴν ὁποίαν ἐπανελάβον πλειστάκις νεώτεροι τεχνίται, ἢ, ὅπερ πιθανώτερον καθ' ἡμᾶς, ἢ πλᾶξ ἀπεικονίζει πραγματικὴν σκηνήν, ὡς ἔβλεπον ταύτην οἱ Βυζαντινοὶ ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ ἐπίσημόν τινα ἡμέραν τοῦ ἔτους. Ἡ σκηνὴ αὕτη ἀνεγράφη ἐκ παλαιοῦ ἀρχετύπου ἐπὶ μακροὺς χρόνους, ἕως ὅτου, οὕτω μεταμορφωθείσα, ἔφθασε μέχρις ἡμῶν.

Πρόκειται περὶ τῆς εορτῆς τῶν γενεθλίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς μεγάλης ἐθνικῆς εορτῆς τῶν Βυζαντινῶν, ἣτις ἐτελεῖτο τὴν 11ην Μαΐου. Κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐκτὸς τοῦ ἄλλου εορτασμοῦ, ἐδίδοτο καὶ ἐπίσημος Ἱπποδρομιακὸς ἀγὼν. Οὗτος ἤρχιζε μὲ θριαμβευτικὴν πομπήν, καθ' ἣν εἰσῆγον εἰς τὸν Ἱππόδρομον τὴν Τύχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἰδοὺ πῶς περιγράφει τὴν σκηνὴν ὁ Μαλάλας: «*ποιήσας (ἐνν. ὁ Κωνσταντῖνος) εἰσαυτῷ ἄλλην στήλην ξοάνου κεχρυσωμένην, βαστάζουσας τῇ δεξιᾷ αὐτοῦ χειρὶ τὴν τύχην τῆς αὐτῆς πόλεως καὶ αὐτὴν κεχρυσωμένην ἣν ἐκάλεσεν Ἀνθουσαν, κελεύσας κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ γενεθλιακοῦ ἱππικοῦ εἰσεῖναι τὴν αὐτὴν τοῦ ξοάνου στήλην θρηγυνομένην ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν μετὰ χλαμύδων καὶ καμπαιῶν, πάντων κατεχόντων κηρούς, καὶ περιέρχεσθαι τὸ σχῆμα τὸν ἄνω καμπτόν καὶ ἔρχεσθαι εἰς τὸ σκάμμα κατέναντι τοῦ βασιλικῆς καθίσματος καὶ ἐγείρεσθαι τὸν κατὰ καιρὸν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν ὡς θεωρεῖ τὴν αὐτὴν στήλην Κωνσταντίνου καὶ τῆς τύχης τῆς πόλεως. καὶ πεφύλακται τοῦτο τὸ ἔθος ἕως τοῦ νῦν*»³.

¹ Αὐτόθι, II, 158.

² Τὰ μετάλλινα ἐλάσματα καθὼς καὶ αἱ πλάκες ἦσαν ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἐν χρήσει ὡς κατάδεσμοι· ἡ μορφή ἐπομένως τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἀντικειμένου προσθέτει ἐν προσέτι μαγικὸν στοιχεῖον.

³ Μ α λ ά λ α, Χρονογραφία, 322 (ἐκδ. Βόννης). Ἐπίσης P r e g e r, ἐνθ' ἀνωτ., I, 18 καὶ ἀλλαχοῦ.

Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος τελέσας λοιπὸν τὴν 11ην Μαΐου 330 μ.Χ. τὰ ἐγκαί-
νια τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφάσισεν ὅπως τελοῦνται κατ' ἔτος τὰ γενέ-
θλια τῆς πόλεως. Κατὰ τοὺς ἵπποδρομιακοὺς ἀγῶνας τῆς ἡμέρας ταύτης εἰσή-
γετο εἰς τὸ στάμα, ἀπέναντι τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος, ἡ στήλη τοῦ Μ. Κων-
σταντίνου κρατοῦντος τὴν Τύχην τῆς πόλεως, ἵνα προσκνηθῆ ὑπὸ τοῦ βασι-
λέως καὶ στεφανωθῆ¹.

Ἡ θέσις τὴν ὁποίαν κατελάμβανεν ἐντὸς τοῦ Ἴπποδρόμου ἡ στήλη τοῦ
Κωνσταντίνου κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην ἦτο εἰς τὸ στάμα, ἔμπροσθεν καὶ
κάτωθεν τοῦ βασιλικοῦ καθίσματος. Ἐν δηλαδὴ εὐρίσκετο τις εἰς τὸ κάθι-
σμα, θὰ ὄφειλε νὰ βλέπῃ ταύτην κάπου μεταξὺ τοῦ ὀβελίσκου καὶ τοῦ τριε-
λίκου ὄφρα, δεδομένου ὅτι ὁ ὀβελίσκος εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς σπίνας καὶ ἀκρι-
βῶς ἀπέναντι τοῦ καθίσματος, ὁ δὲ τριέλκτος ὄφρα ἐπὶ τῆς ἰδίας γραμμῆς
καὶ εἰς ὀλίγων μέτρων ἀπόστασιν. Καὶ ἂν ἡ Τύχη κατὰ τοὺς πρώτους χρό-
νους ἦτο «στηλίδιον», εἰς μὲν τὸν Φόρον ἀντικατεστάθη συντόμως ὑπὸ σταυ-
ροῦ, εἰς δὲ τὸ Μίλιον, ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἡ Τύχη ἦτο πλέον «κατήριον
κλειδωμένον καὶ ἐστοιχειωμένον» ἐπὶ σταυροῦ τὸν ὁποῖον ἐκράτουν ὁ Μ.
Κωνσταντῖνος καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ. Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑποθέσῃ ὅτι τὴν στι-
γμὴν ταύτην παριστᾷ ἡ ἐξεταζομένη πλάξ.

Πλάκας εἰκονίζουσας σκηναὺς ἐκ τοῦ Ἴπποδρόμου, συνοδευόμενας ὑπὸ πα-
ραστάσεων ἀρχόντων ἢ βασιλέων καὶ λατινικῶν ἐπιγραφῶν, γνωρίζομεν ἰδιαι-
τάτα τὰ ἐξ ἔλεφαντοστοῦ δίπτυχα. Ἐξ ἀναφέρωμεν π.χ. τὸ δίπτυχον τῶν Λαμ-
παδίων, τὸ φέρον τὴν παράστασιν τοῦ ὀβελίσκου τοῦ Θεοδοσίου καὶ ἀρμά-
των διαγωνιζομένων περὶ αὐτοῦ².

Εἶναι ἴσως πιθανόν, μεταξὺ τῶν ἄλλων δώρων, τὰ ὁποῖα διένειμεν ἀφθονα
τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ βασιλεὺς³, νὰ ἔδιδε καὶ ἀναμνηστικὰς πλάκας παρι-
στάσας τὴν σκηνὴν ταύτην. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸν ὅτι σταυροὶ — «σταυ-
ρίτζια ἀργυρᾶ»⁴ λέγει τὸ κείμενον — δίδονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τοὺς
ἄρχοντας ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἄλλων ἑορτῶν.

Δὲν γνωρίζομεν ἕως πότε διετηρήθη ἡ συνήθεια τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν γε-
νεθλίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς στήλης τοῦ Μ. Κων-
σταντίνου εἰς τὸν Ἴπποδρόμον. Τὰ Πάτρια γράφουν ὅτι αὕτη διετηρήθη

¹ Περβ. Α. Pigniol, L'empire chrétien (Histoire générale G. Glotz, τ. 4ος, II, 49). Τοῦ αὐτοῦ, La loge impériale de l'hippodrome de Byzance (Byzantion, 1936, XI, 385).

² W. F. Volbach, Elfenbeinarbeiten der Spätantike und des frühen mittelalters, 2α ἐκδ., πίν. 18, ἀριθμ. 54.

³ Th. Preger, ἐνθ' ἀνωτ., II, 139.

⁴ Κωνσταντίνου Πορφυρογεννήτου, Ἐκθεσις βασιλείου τάξεως, II, 52, σελ. 776 καὶ ἄλλαχού.

μέχρι τοῦ Θεοδοσίου¹, ἀλλ' ὁ Μαλάλας, εἶδομεν ἀνωτέρω, ἀναφέρει ὅτι «πεφύλακται τοῦτο τὸ ἔθος ἕως τοῦ νῦν», δηλ. μέχρι τοῦ θου αἰ. Διὰ τοῦτο ὁ καθηγητῆς Β. Μ. Στεφανίδης² συμπεραίνει εἰς σχετικὴν μελέτην του, ὅτι ἴσως νὰ πρόκειται περὶ τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Γ' καὶ ἡ εἰκονομαχία νὰ ἔθεσε τέρμα εἰς τὸ ἔθιμον αὐτό. Πάντως τὰ γενέθλια τῆς πόλεως ἐωρτάζοντο καθ' ὅλον τὸν Μεσαιῶνα μετὰ μεγάλης ἐπισημότητος καὶ ἵπποδρομιακοῦ ἀγῶνος, περιγραφομένου ἐκτενέστατα ἐν κεφαλαίῳ τῆς Ἐκθέσεως τῆς Βασιλείου Τάξεως³.

Αἱ πληροφορίες, τὰς ὁποίας ἀρνούμεθα ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου, ἐνισχύουν, νομίζω, τὸν συσχετισμὸν τῆς ἐπὶ τῆς πλακὸς παραστάσεως πρὸς πραγματικὴν ἐν τῷ Ἴπποδρόμῳ σκηνήν: Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος «ἔρχονται τὰ πρωτεῖα τῶν μερῶν μετὰ καὶ σταυρῶν ἡεροπλόκων καὶ ἴστανται ἐν ταῖς διασφαγαῖς, καὶ εἶθ' οὕτως δίδωσιν νεῦμα ὁ ἀκτουάριος ἀπὸ κελύσεως, καὶ ἀπολύονται αἱ βῆγες. Ἦνίκα δὲ καταλάβωσιν ἐν τῇ βασιλικῇ τάβλᾳ ἐν τῷ Καθίσματι, ἐπεύχονται τὸν βασιλέα... Καὶ εἶθ' οὕτως ἐξέρχονται οἱ προειρημένοι τῶν μερῶν, καὶ ἐπιδιδόσιν τοὺς σταυροὺς, ἐπενξάμενοι δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτοὶ ἀναχωροῦσιν»⁴.

Ἐκ τούτων μανθάνομεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὅτι πλησίον τοῦ καθίσματος ὑπῆρχε «βασιλικὴ τάβλα», δηλ., συμφώνως πρὸς τὴν δοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Vogt⁵ ἑρμηνείαν, στήλη ἢ εἰκὼν βασιλέων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῶν δήμων προσέφερον σταυροὺς ἐκ ῥόδων εἰς τὸν βασιλέα, λέγοντες εὐχάς. Τὰ «ἄκτα» τῆς στιγμῆς ταύτης θὰ ἦσαν βεβαίως — ἐφ' ὅσον προσφέρουν σταυροὺς — τὰ αὐτὰ πρὸς τὰ λεγόμενα κατὰ τὸν ἵπποδρομον τοῦ βοτοῦ, ὅτε πάλιν κατέρχονται «ἀπὸ τῶν δήμων οἱ σταυροφόροι, βαστάζοντες τοὺς ἐξ ἀνθέων πεπλεγμένους σταυροὺς καὶ ἴστανται εἰς τὸ στάμμα... καὶ εὐθέως λέγουσιν τὰ ἄκτα... ὁ ζωοποιὸς σταυρὸς βοήθησον τοὺς δεσπότας'... ἐν τούτῳ ἐστέρφητε, εὐεργέται'... ἐν τούτῳ βασιλεύετε καὶ νικᾶτε»⁶.

Κατὰ μίαν τοιαύτην ἐσορτήν, ὅτε ἐωρτάζετο ἡ ἴδρυσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξυμνεῖτο ὁ σταυρὸς, διὰ τοῦ ὁποίου στερεοῦται καὶ μεγαλύ-

¹ Th. Peger, ἔνθ' ἄνωτ., II, 196.

² Β. Μ. Στεφανίδου, Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος καὶ ἡ λατρεία τῶν αυτοκρατόρων, ΕΕΒΣ, 8, 226.

³ Κωνσταντ. Πορφ., ἔνθ' ἄνωτ., I, 79 (70), ἐκδ. Vogt, II, 143 κέξ.

⁴ Κωνσταντ. Πορφ., ἔνθ' ἄνωτ., II, σελ. 146.

⁵ Ὅτι τὸν Ἴπποδρομον ἐκόσμου «τάβλαι» ἀναφέρεται καὶ ἀλλαχοῦ πρβ. Α. Vogt, L'hippodrome de Constantinople, X, 1935, 474 καὶ ἑκδοσίν του τῆς Βασιλείου Τάξεως.

⁶ Κωνστ. Πορφ., ἔνθ' ἄνωτ., II, σελ. 129.

νεται ἡ δύναμις τῶν δεσποτῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ εὑρίσκειται εἰς τὴν πλέον ἐμφανῆ θέσιν ἢ «τάβλα» τῆς ὑψώσεως τὸν σταυρὸν βασιλείσεως καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, τοῦ πρώτου χριστιανοῦ βασιλέως καὶ ἰδρυτοῦ τῆς πόλεως, τὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ἦτο ταυτόσημον πρὸς τὸν σταυρὸν.

Ἐν συμπεράσματι ἐπομένως παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ μὲν σφζόμενα ὡς ἄνω μετάλλινα εἰκονίδια Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης εἶναι πλαστά, μιμούμενα, κατὰ τὸ δυνατόν, πρότυπον παλαιόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἀπεδίδοντο μαγικαὶ ἰδιότητες· τοῦτο δέ, λίαν πιθανόν, ἀνάγεται εἰς ἀπεικόνισιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Τύχης τῆς πόλεως εἰς τὸ στάμα τοῦ Ἱπποδρομοῦ τὴν 11ην Μαΐου, ἡμέραν τοῦ ἑορτασμοῦ τῶν γενεθλίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

ANNA HATZHENIKOLAOU